

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ORAȘELE DIN SUD-VESTUL MOLDOVEI (SECOLELE XV-XVII)*

ALEXANDRU ARTIMON

Problema genezei și evoluției orașelor medievale din sud-vestul Moldovei (Bacău-Trotuș-Adjud) a reprezentat o preocupare constantă a noastră timp de peste 30 de ani.

Investigațiile istorice întreprinse în arhive, biblioteci, dar mai ales cele arheologice, ne-au permis să relevăm că aceste centre urbane au luat ființă după formarea statului feudal Moldova (la mijlocul secolului al XIV-lea).

Dacă pentru Bacău și Tg. Trotuș am ajuns la concluzia că ele s-au format în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, iar în timpul domniei voievodului Moldovei Petru I Mușat (1375-1391) ajunseseră în plin proces de urbanizare, Adjudul a cunoscut o ascensiune deosebită în drumul spre urbanizare la începutul secolului al XV-lea, în vremea domniei voievodului Moldovei Alexandru cel Bun (1400-1432)¹.

În orice caz, merită să menționăm că prima atestare documentară certă a orașelor Bacău și Tg. Trotuș o avem în actul emis de voievodul Moldovei Alexandru cel Bun la **6 octombrie 1408**. Este vorba de privilegiul comercial acordat negustorilor lioveni care, venind în Moldova cu mărfuri în drum spre Țara Românească și Transilvania, trebuiau să plătească vamă în târgurile Bacău și Trotuș². Pentru Adjud, prima atestare documentară o avem în actul din 9 aprilie 1433, emis de voievodul Moldovei Iliș, care acordă un privilegiu comercial sașilor din cele șapte scaune ale Transilvaniei³.

Analiza întreprinsă pe baza izvoarelor istorice și arheologice asupra orașelor Bacău, Tg. Trotuș și Adjud ne-a oferit posibilitatea să constatăm că ele fac parte din acea mare rețea de centre urbane medievale moldovene ce au luat naștere și s-au dezvoltat în secolele XIV-XV.

Cercetările arheologice au confirmat ipoteza unor istorici care au afirmat, pe bună dreptate, că orașul medieval românesc este produsul unui îndelungat proces intern, social-economic și politic, favorizat și de condițiile istorice de la mijlocul secolului al XIV-lea. În aceste condiții, primele nuclee urbane au luat naștere, în Moldova, în acele zone unde a coexistat o mai mare densitate demografică, condiții fizico-geografice optime unei evoluții ascendente a societății umane și un minim de securitate politică.

Pe această linie se înscriu și orașele Bacău, Tg. Trotuș și Adjud, care au beneficiat de o piață unică, de condiții fizico-geografice corespunzătoare, o densitate adecvată demografică și de situarea pe artera unor importante drumuri comerciale⁴.

* O formă prescurtată a acestui studiu a apărut, în limba franceză, în SAA, VII, 2000, p. 459-470, cu titlul: *Voyageurs étrangers sur les villes de Bacău, Tg. Trotuș et Adjud (les XVe – XVIIe siècles)*.

¹ Alexandru Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, Editura Documentis-Iași, 1998, p. 41-83, 101-130, 158-168.

² Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 631-632.

³ *Ibidem*, p. 646-648.

⁴ Alexandru Artimon, *Considerații istorico-arheologice privind geneza și evoluția orașelor medievale din sud-vestul Moldovei*, în *Carpica*, XXIV, p. 67-90.

Date interesante privind orașele din sud-vestul Moldovei (Bacău-Tg. Trotuș-Adjud) am găsit în memoriile unor călători străini care au venit în aceste centre urbane în secolele XV-XVII.

Mărturiile acestor călători sunt de o mare diversitate: note bibliografice, corespondențe, rapoarte, memorii, jurnale, dări de seamă etc.

Între călătorii străini care au cunoscut și evocat prin relatări zona de sud-vest a Moldovei sunt pelerini, soli în trecere, episcopi catolici, misionari, negustori etc.

În perioada la care ne referim în lucrarea noastră, cel mai vechi călător care a poposit în Moldova și care a relatat despre zona de sud-vest a țării a fost **Ioan de Ryza**, episcop catolic de Baia. Misiunea sa în Moldova consta în întărirea și răspândirea pe toate căile a catolicismului și lupta împotriva husitismului, protejat de voievodul Moldovei, Alexandru cel Bun⁵. Într-o scrisoare adresată din Baia la 5 martie 1431 către Sbigneus, episcop de Cracovia, Ioan de Ryza solicita intervenția pe lângă regele Poloniei, care să intervină la voievodul Moldovei, Alexandru cel Bun, în privința unui anume eretic husit, fugit din Cracovia.

În scrisoarea din 5 martie 1431 din Baia trimisă la Cracovia se arată că “domnul (Alexandru cel Bun) i-a dăruit (lui Iacob husit) un loc de locuință în orașul Bacău (“**in civitate Bako**”), unde trăiește ca un adevărat eretic, având pe lângă el pe un apostat din ordinul minoriților, dând împărtașanie sub cele două forme, ori de câte ori ar vrea el sau ai săi, botezându-i și spovedindu-i și domnul țării i-a dat lui carte la mână cum că cel care l-ar tulbura pe el sau discipolii săi husiți va plăti domnului douăzeci de ducați turcești de aur și din cauza aceasta a ajuns așa de îndrăzneț, încât nu-i mai pasă de nimeni”⁶.

La Tg. Trotuș sunt prezenți pe la 1437 un grup de emigranți husiți, unguri și germani, care au tradus pe la 1440, în acest oraș (denumit “**Tathros varoșaban**”), **Biblia** în limba maghiară.

Prigoana împotriva husiților, declanșată de biserica catolică și susținută de regatul ungar, va determina pe mulți adepți ai acestei secte să se refugieze în Moldova, în vremea lui Alexandru cel Bun, și să-și stabilească reședința atât în orașele Trotuș și Bacău, cât și în alte centre orașenești ale Moldovei, unde au beneficiat de sprijin din partea voievozilor Moldovei.

În izvoarele scrise se menționează că doi pastori husiți, Toma Pecs și Valentin Uglaki din Kamenic, în Ungaria sudică, fuseseră expulzați din Ungaria și Boemia de inchișitorul general Jakob de Marchia și, în acest fel, ei s-au refugiat în Moldova pe la anul 1437, conducând un grup de emigranți husiți, unguri și germani. Ei s-au așezat la Trotuș, care a devenit astfel un centru al activității husite din Moldova. Ei ar fi tradus aici pe la 1440 **Biblia** în limba maghiară⁷.

Originalul traducerii nu s-a păstrat, dar se cunosc câteva copii din secolul XV, făcute în Moldova. În acest sens menționăm codicele Jaszay păstrat la München, codicele Revai păstrat la Viena și codicele Apar de la Muzeul din Sf. Gheorghe⁸.

Pentru noi e important codicele Jaszay care poartă următoarea însemnare, deosebit de valoroasă și pe care o dăm în traducere: “Această carte a fost copiată de mâna lui Gheorghe

⁵ Călători străini despre Țările Române, I, București, 1968, p. 62-63.

⁶ *Ibidem*, p. 65.

⁷ Dan Mihail, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, p. 99-100.

⁸ *Ibidem*, p. 101, nota 62.

Nemet, fiul lui Emeric Hensel, în Moldova, în orașul Troțuș, în anul de la nașterea Domnului o mie patru sute șazeci și șase”⁹ În limba respectivă orașul apare cu denumirea de “**Tathros varoșaban**”. Este un lucru deosebit de important, întrucât localitatea apare sub denumirea de “**oraș**” și credem noi că la data respectivă Tg. Troțuș era un înfloritor centru economic, comercial și cultural, în care locuiau români majoritari, dar și unguri, germani și alte etnii.

Misionari din ordinul franciscanilor sunt prezenți la Bacău pe la 1475 și 1506, în legătură cu existența aici a mănăstirii aparținând acestui ordin religios și care aveau în atenție prezența în această zonă a unei populații alogene formată din coloniști străini (germani și unguri), dar în același timp atragerea unor alți prozeliti și localnici la catolicism¹⁰.

Mărturii privind situația din Moldova avem și de la **Giovanni Maria Angiolelo**, participant la expediția lui Mahomed al II-lea împotriva lui Ștefan cel Mare, la 1476. Din relatările respective reiese că “Moldova este o țară mănoasă și bogată în vite, în boi și cai buni”¹¹. La fel, călătorul, relevă existența unor case și biserici din lemn, acoperite cu șindriță¹². Se mai arată că în această vreme, țara Moldovei a fost arsă și pustiiă¹³

În secolul al XVI-lea sosesc noi călători în Moldova și care ne oferă interesante date despre această țară românească. Este clar că ei se refereau și la zona de sud-vest a Moldovei.

Menționăm aici relatările lui **Matteo de Muriano**, medic venețian chemat la curtea lui Ștefan cel Mare, pentru a-l trata, și în care arată că “Țara Moldovei este mănoasă și foarte frumoasă și bine așezată, plină de animale și de toate bucatele”¹⁴.

Existența unei comunități catolice numeroase, în zona de sud-vest a Moldovei, determină pe **episcopul Mihai** “de Milcov” să convoace la sinod pe toți preoții din episcopia de Milcov în târgul Troțuș (“**oppida Tatros**”) la 18 februarie 1518¹⁵

Prin Moldova de sud-vest va trece și **Georg Reicherstorffer** (misionar, om de cultură, sas din regiunea Sibiului) pe la 1527-1528, poposind prin Bacău și Troțuș în drumul spre Transilvania. El va arăta că “Ținutul acesta al Moldovei este destul de frumos și foarte șes și nespus de bogat în văi și orașe și sate... În această regiune se vede că nimic nu lipsește din cele trebuincioase omului pentru nevoile sau plăcerile sale, întrucât sunt dealuri cu vii și de asemenea în orice loc țara e binecuvântată și foarte îmbelșugată în roade și ogoare și în toate cele folositoare traiului; este și foarte bogată în iazuri și bălți și heleștee, într-atâta încât omul nu poate dori nimic mai mult de la natură pentru nevoile vieții”¹⁶.

În relevarea acestor momente, din zona de sud-vest a Moldovei, sunt și alte date, enunțate de călători, diplomați, care menționează existența unor aspecte politice, precum cel relatat de **Belsius**, din porunca lui Despot Vodă, către Maximilian la 6 iunie 1562, prin care se

⁹ *Ibidem*, p. 101; vezi și Radu Manolescu, *Cultura orășenească în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 97.

¹⁰ Viorel Achim, *Ordinul franciscan în Țările Române în secolele XIV-XV. Aspecte teritoriale în Ortodoxie și catolicism în Țările Române*, în *RI*, VII, 1994, 5-6, p. 391-410.

¹¹ *Călători...*, I, 1968, p. 133.

¹² *Ibidem*, p. 137.

¹³ *Ibidem*, p. 142.

¹⁴ *Ibidem*, p. 149.

¹⁵ Comeliu Stoica, *Dicționarul istoric al localităților trotușene*, Onești, 1997, p. 338.

¹⁶ *Călători...*, I, 1968, p. 192.

propune trimiterea lui Nicolae Lugovici ca să stea în târgul Trotuș (“**Tatros oppide**”)¹⁷. Interesant e faptul că se menționează că “oastea măriei voastre (a lui Despot Vodă) este cantonată la Trotuș (**Tatros**) sub comanda lui Nicolae Lugovici cu 700 de oameni”¹⁸. Acest lucru dovedește greutatea prin care au trecut în această vreme orașenii din Tg. Trotuș.

Alți călători vin pe aceste meleaguri, precum **Lestar Gyulafi** (în perioada 1517-după 1605). La 1587 menționează că a vizitat Trotușul (**Tatros**), **Bacău (Bako)**, Tg. Roman¹⁹

Merită de relevat călătoria lui **Ioan Czimor Decsi de Baranya** (1560-1601), prin care arată că “Moldova are de la fire un pământ mănos și potrivit pentru cultura strugurilor”²⁰. La 1587 acest călător se referea la “târgul moldovenesc Trotuș unde slujbașii voievodului ne-au găzduit și ne-au ospătat destul de bine din porunca sa cu locuință, hrană și cu băutura”²¹.

În continuare arată că “de la Trotuș am ajuns în ziua următoare pe drumuri mai bune în orașul **Bacău (“Bako”)** unde am trecut râul Bistrița, cu pluta cu multe greutateți. Iar dacă este un pământ îmbelșugat cu cele mai frumoase râuri, apoi acela este pământul Moldovei. De la Bacău, am sosit la târgul Romanului (Forum Romanum)”²².

Un călugăr franciscan, misionar în țările române, și anume **Francesco Pastis** din **Candia**, menționează Bacăul (“**Bacao**”) în care este o mănăstire cu călugări franciscani, iar la Tg. Trotuș (“**Tetrusi**”) o biserică²³

Între călătorii importanți care au poposit pe meleagurile de sud-vest ale Moldovei, merită să-l menționăm pe **Bernardino Quirini** care la 1589 a venit în Moldova și a vizitat orașele **Bacău** și **Tg. Trotuș**. În vizita întreprinsă în **Bacău**, Quirini arată la 1599: “Am vizitat orașul (“**Bachon**”) și biserica din Bacău, care mi-a fost desemnată de scaunul apostolic ca biserica mea episcopală în acest oraș și în satele învecinate unde sunt cam 4.000 de cămine, din care 216 familii sunt latini și catolici, iar sufletele sunt 1.692. (Datele acestea sunt totuși exagerate). Aici sunt două biserici, una clădită din piatră, închinată **Sfintei Maria** și alta de lemn, închinată **Sfântului Nicolae**... Biserica de piatră este mare și cuprinzătoare. Principele (Voievodul Moldovei) la cererea mea, pentru a-mi face o favoare a acoperit-o toată din nou și a cheltuit peste 500 de scuți de aur. Biserica cealaltă care este de lemn nu are obiecte de cult și este foarte săracă. Lângă biserica clădită din piatră sunt trei chilii ridicate din lemn pentru episcop”²⁴.

Bernardino Quirini vizitează și orașul Trotuș (“**Citta Tetrusi**”), “în care sunt cu totul 3.500 de familii de unguri și sași (cifră exagerată). Aici e numai o biserică încăpătoare de piatră cu podoabe de altar trebuitoare, potire, discuri de argint și o cruce de aramă aurită”²⁵

Evident, toți acești călători aveau misiunea de a propaga credința catolică și de aceea redau în scrierile lor foarte puține date despre majoritatea populației care este românească și de credința lor ortodoxă.

¹⁷ **Ibidem**, II, București, 1970, p. 169.

¹⁸ **Ibidem**, p. 200.

¹⁹ **Ibidem**, III, București, 1971, p. 208.

²⁰ **Ibidem**, p. 212-213.

²¹ **Ibidem**, p. 214.

²² **Ibidem**, p. 215.

²³ **Ibidem**, p. 639.

²⁴ **Ibidem**, IV, București, 1972, p. 37.

²⁵ **Ibidem**, p. 39.

Este necesar să relevăm și pe alți călători care au poposit în aceste orașe în secolul al XVII-lea și ne-au lăsat date, uneori exagerate, despre aceste locuri, despre Țara Românească a Moldovei, obiceiurile locuitorilor etc.

În relatarea misionarului catolic **Andrei Bogoslavič** la 1623 se menționează că “în această provincie (Moldova) mai este o localitate cu numele **Trotuș**, așezată la poalele munților Transilvaniei; acolo este o biserică de a noastră și sunt 70 de case de unguri catolici cu preotul lor. Mai sunt și alții... schismatici români și luterani”²⁶.

Acest călător mai menționează că în “Moldova, țară a sultanului otoman, se află printre alte orașe, unul numit **Bacău**; aici este o mănăstire a călugărilor noștri, cu o biserică închinată Sf. Francisc; în acea mănăstire locuiește episcopul de Bacău; aici sunt o sută și mai bine de case de unguri catolici... Alte o sută de case sunt de greci schismatici, având biserica lor cu preot”²⁷. Acest călător releva că în această provincie a Moldovei sunt 15 biserici parohiale și 1.010 case de catolici și 26.630 de suflete, cu o mănăstire a ordinului nostru și un episcop de Bacău, tot călugăr de al nostru.

Călugărul minorit conventual **Paolo Bonnici**, în scrisoarea adresată vicarului patriarhal al Orientului, Giovanni din **Fraza**, la 24 aprilie 1630 arată că “în Bacău este episcopia catolică a țării. Laolaltă cu câteva sate, să fie vreo 100 de case, acum nu e preot pentru că episcopul vine și ridică venitul și de rest nu-i pasă”²⁸.

La 1632 **Paolo Bonnici** releva că “de la Roman, după ce treci apa Moldovei, mergi la **Bacău**, oraș de ceva mai bine de 200 de case și acolo sunt și câteva case de unguri catolici și luterani săraci și orașul este la o depărtare de 25 de mile de Roman”²⁹.

În relațiunea sa asupra Moldovei, din 1632, **Paolo Bonnici** arată că “de la Piatra se poate lăsa drumul mare al Bacăului și se poate merge pe jos prin pădure, până la **Trotuș**, fiind cam vreo 48 de mile. În apropierea Trotușului trece un râu care își ia numele de la orașul Trotuș; acest oraș poate avea în jur de 400 de case... La două mile depărtare de acest oraș este o ocnă de sare foarte albă când este pisată... și acea ocnă produce domnului un venit de 15.000 de scuzi pe an”³⁰.

Călugărul minorit conventual **Paolo Bonnici** relatează că la 1632 a plecat de la târgul **Trotuș** spre **Adjud**³¹.

Merită de relevat faptul că, la 1640, **Bartolomeo Bassetti** se referea la **Trotuș**, arătând că sunt 22 case de catolici cu 100 de suflete și 45 case de schismatici (ortodocși) cu 133 de suflete. Mai menționa existența unei biserici catolice și a două biserici de ale românilor, iar la depărtare de două mile era o altă biserică, unde n-au mai rămas acum decât zidurile³².

Nu cunoaștem din alte izvoare realitatea acestor afirmații.

Într-o scrisoare către Congregația Propaganda Fide, trimisă din Iași la **6 martie 1642**, **Bassetti** a cerut autorizația de a acoperi **biserica catolică din Bacău**, iar la 3 octombrie 1642 s-

²⁶ **Ibidem**, V, București, 1973, p. 6.

²⁷ **Ibidem**, p. 5.

²⁸ **Ibidem**, p. 16.

²⁹ **Ibidem**, p. 22.

³⁰ **Ibidem**, p. 19-20.

³¹ **Corneliu Stoica, op.cit.**, p. 6.

³² **Călători...**, V, p. 186.

a început învelirea bisericii, care va costa mai bine de 200 imperiali și în același timp s-a restaurat mănăstirea³³.

Cert este că în vizita sa în orașul Bacău, la 1643, misionarul apostolic Bassetti releva că biserica din reședința episcopală este închinată Adormirii Fecioarei Maria și este lungă de 24 pași și largă de 9 pași... Are trei altare. În primul altar sunt redată chipurile unor sfinți, iar celelalte două altare sunt complet distruse de apă. Mai sunt două clopote. Tot în acest oraș (Bacău) se află biserica parohială catolică închinată Sf. Nicolae, care este făcută din lemn, în lungime de 14 pași și lățime de 6 pași, în care nu se mai face slujbă, fiind părăsită. La fel, acest călător evidențiază că la Bacău sunt 112 case cu un număr de 145 suflete.

El se referea și la românii existenți în acest oraș și după opinia lui "case de schismatici (români) sunt circa 130, iar suflete 500". Mai releva că românii (de rit ortodox) "au trei biserici și o mănăstire (biserica Precista)"³⁴.

La 24 octombrie 1641, călătorul misionar apostolic, Petru Bogdan Baksič menționa că «am vizitat cetatea Bacău, neîmprejmuită cu ziduri care este mai curând târgul Bacău, dar îi zic "cetate" fiindcă se află acolo o episcopie. Este așezat în câmpie, la poalele munților Carpați, pe malul râului Bistrița, care vine din Transilvania. Ținutul are din belșug grâu, vin, poame de tot felul... pește se găsește în râul Bistrița... nu lipsesc vacile, boii, oile și alte vite..."³⁵.

Mai releva faptul că "am umblat prin Moldova și nicăieri n-am văzut belșug mare de fructe ca în jurul orașului Bacău, poame de tot felul vrednice a fi servite pe masa oricărui om de seamă"³⁶.

În același timp, acest călător arăta că sunt în oraș 400 de catolici și 120 de copii, iar biserica are o lungime de 25 pași și o lățime de 10 pași, fiind închinată Adormirii Maicii Domnului. Mai relatează că lumea fugea de tătari în munți și acest lucru se întâmplă deseori în Moldova³⁷. Sunt fapte interesante pentru cunoașterea situației existente în Moldova acestui veac.

La fel arăta că "în Bacău se află 130 de case de români cu 700 de suflete... Au o mănăstire cu hramul Adormirea Maicii Domnului și două biserici de lemn..."³⁸.

Același călător menționa că la 27 octombrie 1641, în vizita făcută la Tg. Trotuș, că erau "aici 94 de unguri catolici și o biserică de piatră ridicată în 1557". De asemenea, relevă că "sunt 30 de case de români și două biserici ortodoxe, din care una în ruine"³⁹. Această informație este extrem de importantă, pentru că se apropie de realitățile scoase la iveală de cercetările arheologice⁴⁰.

Interesantă este relatarea acestui misionar, Pietro Deodato Baksič (mai este amintit și sub numele de Petru Bogdan Baksič), când prezintă orașul Trotuș, "ca fiind așezat într-o vale între munții Carpați. Este renumit pentru sare. Natura l-a înzeștrățat cu materia cea mai necesară, cea mai plăcută pentru neamul omenesc, deoarece în jurul acestui oraș se găsesc ocne

³³ Ibidem, VII, București, 1980, p. 49-50.

³⁴ Ibidem, V, p. 177-178.

³⁵ Ibidem, p. 245.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, p. 248.

³⁹ Comeliu Stoica, *op.cit.*, p. 341.

⁴⁰ Alexandru Artimon, *Considerații...* p. 78.

de unde se scoate sare în cantități așa de mari, încât este dusă în tot cuprinsul Moldovei, în Rusia, în Turcia și în alte țări. Se transportă pe Dunăre și apoi de pe Dunăre pe Marea Neagră până la Constantinopol. Acest oraș este cercetat de lune și de negustori, care vin să cumpere sare. Sunt 94 de catolici, 28 copii... Au biserică de zid frumoasă și înaltă, lungă de 33 de pași și lată de 10 pași și e închinată sfântului ierarh Nicolae. Are trei altare. A fost ridicată în 1557. În jurul bisericii este un cimitir cu gard. În acest oraș sunt 30 de case de români cu 160 de suflete. Au două biserici, dar numai în una se slujește, cealaltă e ruinată⁴¹.

Merită de relevat că un călător misionar venit în Moldova secolului al XVII-lea prezenta situația acestei țări bogate și frumoase cu toate necazurile datorate de invazia unor numeroase trupe străine. În acest sens îl menționăm pe **Paul Beke care la 1644** în relațiunea sa despre Moldova arăta: "Pământul acesta este atât de roditor încât nici acel al Ungariei, nici acel al Transilvaniei nu-i pot fi asemuite...; și în adevăr cu foarte puțină muncă ei recoltează atâtea bucate de tot felul, încât nici n-ar putea fi vândute altora decât străinilor; este de asemenea foarte productivă în vin bun și îmbelșugată și în bere și în fructe"⁴².

Același călător mai menționa că în "această regiune se produc cai foarte buni, oi și boi, atât de mari încât dacă cineva nu i-ar vedea cu ochii abia ar da crezare celui ce i-ar povesti despre ei. Șesul Moldovei este larg deschis, cine vrea să vadă, va putea să o facă, numai să nu-i lipsească voința. Țara este bogată în porci și păsări, se mândrește cu lacuri și iazuri înaintea altor țări, de aici mulțimea de necrezut a peștilor"⁴³.

Descrierile acestor călători sunt interesante și utile pentru a ne forma o imagine concludentă a istoriei meleagurilor moldovene.

În același timp trebuie să arătăm că una dintre descrierile cele mai ample făcute asupra orașelor, satelor și obiceiurilor din Moldova o datorăm lui **Marcus Bandinus (Bandulovič)**, bosniac de origine, venit pe aceste meleaguri la 21 octombrie 1644 la Iași, iar la 5 noiembrie 1644 se afla la Bacău, unde a fost numit episcop și a rezidat aici până la moartea sa, fiind îngropat în acest oraș⁴⁴.

De numele acestui misionar se leagă o operă de însemnătate deosebită pentru istoria Moldovei din veacul al XVII-lea (memorii scrise de el însuși) și publicată de V.A. Urechia sub numele de **Codex Bandinus**⁴⁵.

În călătoria sa prin Moldova, Bandini a vizitat și zona de sud-vest a țării. În ziua de 19 noiembrie 1646 se afla în orașul Troțuș ("oppidus Tatos"). El arăta că orașul odinioară era mai spre răsărit cu o jumătate de milă ungurească, unde se mai zăreau atunci pereții ruinați ai templului catolic⁴⁶. Trebuie să menționăm că această informație n-a fost confirmată de cercetările arheologice.

De asemenea, menționa că de la acest oraș, întregul district se chema al Troțușului, că erau 30 de case cu 125 suflete⁴⁷. El se referea numai la populația catolică. În ce privește bogăția de bază, sarea, Bandini arăta că la "apusul orașului este groapa de sare, pe coasta unui munte, la

⁴¹ Călători..., V, p. 248-249.

⁴² *Ibidem*, p. 275.

⁴³ *Ibidem*, p. 276.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 299-301.

⁴⁵ V.A. Urechia, *Codex Bandinus*, București, 1895.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 52.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 53.

poale este un sat ce are până la 300 de case, ale căror locuitori nu plătesc bir, decât scot sare pentru domnitorul Moldovei⁴⁸. Din această ocnă “se întrebuințează sarea nu numai în Moldova, ci și în Rusia, Podolia, Ucraina, Turcia și Tartaria se exportă; natura acestei sări este cu mult mai tare (e mai sărată) ca sarea de mare, încât ajunge puțină pentru a săra bucatele și pâinea⁴⁹. Mai arată că în acest an, 1646, a fost “primarius Judex un ungar catolic⁵⁰”

Se constată, așa cum au arătat și alți istorici, că în anumite orașe, cu mai multe elemente etnice, la conducerea lor se afla alternativ, într-un an, un conducător român, în celălalt an, un conducător din rândul elementelor străine (fie ungar, sas sau armean).

În vizita întreprinsă la Bacău, după alte orașe din Moldova, la **29 noiembrie 1646**, unde își avea reședința episcopală, el descrie câteva lucruri interesante despre trecutul orașului și a zonei din jur. Se referă și la activitatea episcopiei de la Bacău, de dinaintea lui, și la alte mărturii privind ocupațiile locuitorilor și organizarea orașului.

În privința Bacăului, Bandinus releva că “orașul acesta odinioară a fost principala reședință a ducilor Moldovei, mai cu seamă înflori pe timpul Margaretei, soția lui Ștefan voievod și pe acea vreme era și un palat al Principelui, în partea de miazăzi a orașului, care palat în timpul de față zace îngropat în dărâmurile sale⁵¹”.

După ce prezintă în mod magnific poziția geografică a localității, arată că în partea nordică a orașului se afla casa episcopală, pe care cercetările arheologice au identificat-o prin săpături metodice, ca și biserica catolică din piatră⁵².

După prezentarea episcopiei catolice, Bandinus arată că “la Bacău sunt două temple catolice, unul de piatră dedicat Fecioarei... care odinioară era de o structură amplă și frumoasă, iar acum într-o ruină mizerabilă și de necrezut. Al doilea templu este cel parohial, cuprinzând casa parohială ruinată, prefecută în cenușă. Acest templu durat din lemn, în partea de miază-zi a cetății, dedicat sfântului Nicolae, acoperit cu scânduri este și el o ruină⁵³”.

Cercetările arheologice au confirmat existența acestor biserici de rit catolic.

În privința templelor (bisericilor) române arată că ele sunt trei: două din piatră artistic construite (și pe care noi le identificăm cu biserica de piatră descoperită în curtea catedralei Sf. Nicolae, datând din epoca lui Ștefan cel Mare, și o altă biserică existentă în zona actualii biserici Sf. Ioan, ridicată în 1806, dar în acest perimetru exista o alta mai veche), iar un alt templu se referea la biserica Precista (atunci “mănăstirea vasiliană”) ce se află în zona de miază-zi, unde odinioară a fost “Curtea prea străluciților Duci ai Moldovei⁵⁴”

În prezentarea orașului mai relevă faptul că sunt 680 de catolici.

Bandinus arată că “românii și catolicii exercitează funcțiile cetății pe picior egal și **alternatis vicibus**⁵⁵”. La fel, menționează că aici este reședința pârçalabului domnesc, care stă în fruntea acestei regiuni, și este centrul vama pentru mărfurile care merg în Transilvania⁵⁶.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 55.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 55-56.

⁵¹ *Ibidem*, p. 63.

⁵² Alexandru Artimon, *Contribuții arheologice la istoria orașului Bacău*, în *Carpica*, XIII, p. 23.

⁵³ V.A. Urechia, *op.cit.*, p. 77-78.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 78.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Călători...*, VI, București, 1976, p. 78-79.

Mărturiile acestui călător, care a stat la Bacău, ca episcop, până la moartea sa, petrecută în acest oraș, sunt documente revelatoare asupra acestor meleaguri, a situației din Moldova veacului al XVII-lea.

Unii călători în trecere prin Moldova și prin zona de sud-vest a țării arată că orașele sunt expuse incursiunilor și atacurilor tătarilor, cazacilor și altor neamuri, pentru că ele nu sunt înconjurate de ziduri sau de alte întărituri și mai toate casele sunt făcute din lemn și acoperiș cu paie. Aceste incursiuni de trupe străine au avut loc între anii 1654-1657.

În anul 1654 au năvălit din nou tătarii, cazacii, ungurii și alții, invazii care au ținut opt luni și s-au soldat cu mari nenorociri și suferințe din partea populației acestei țări⁵⁷

În călătoria sa prin Moldova, în luna septembrie a anului 1656, **Paul de Alep** arată că pe drumuri foarte rele și trecând peste un râu larg cu bărcile a ajuns la un alt oraș al cărui nume este **Bacău** (în arabă **Bukafi**) și care are mai multe biserici de piatră⁵⁸. Acest călător se referea la biserica ortodoxă Precista, la biserica Sf. Nicolae, la biserica Sf. Ioan și la episcopia catolică.

În vizita episcopală făcută la **Bacău**, la **5 februarie 1659** de **Marian Kurski**, se arată că această construcție este clădită din cărămizi arse, iar în fruntea ei se află un preot mirean cu numele de Balthazar⁵⁹

Misionarul catolic **Vito Piluzzi**, într-un raport adresat Nunțului din Polonia la data de **14 decembrie 1668**, releva că "în **Trotuș**, socotind și populația din sate, sunt acolo o mie două sute de suflete. Biserica are o vie. Preotului i se dau 15 lei, o măsură de grâu și una de ovăs și acolo stă părintele **Benedetto Ballati**"⁶⁰

La fel, tot la această dată (**14 decembrie 1668**) "în **Bacău** erau 500 de suflete, dar aud că au fugit și-au mai rămas doar puțini. La mănăstire unde își are reședința episcopul se află un număr de opt boi, patru vaci, zece porci, o sută douăzeci și cinci de oi, un număr de stupi..."⁶¹.

În răspunsul adresat la un chestionar al Propagandei, misionarul **Vito Piluzzi** arăta la **26 august 1671 din Baia** că sub autoritatea episcopiei de **Bacău**, exista o singură diocезă în care erau înglobate centrele Iași, Cotnari, Suceava, Baia, Neamț, Săbăoani, Roman, **Bacău**, Fărăoani, **Trotuș**, Huși, Bârlad, Galați, Ciubărciu, Stănești, Mănești, Lucăcești, Amăgei, Hârlău⁶².

În acest sens se menționa că la **Bacău**, împreună cu **satul Trebiș** erau **250 de suflete**, iar la **Trotuș** împreună cu satele din jur **300 de suflete**⁶³

La fel ca în alte acte, sunt consemnate de acest călător existența la Bacău a **bisericii episcopale Sf. Maria și bisericii parohiale Sf. Nicolae** (la vremea respectivă era devastată).

La Tg. Trotuș exista o biserică catolică de piatră⁶⁴

La 1671, în august episcop era la Bacău monseniorul **Rudzinski**, polon din ordinul Observanților Sf. Francisc și după aceea monseniorul **Parcevič**, arhiepiscop de Marcianopolis⁶⁵.

⁵⁷ *Ibidem*, V, p. 428-429.

⁵⁸ *Ibidem*, VI, p. 156.

⁵⁹ *Ibidem*, V, p. 463.

⁶⁰ *Ibidem*, VII, p. 81.

⁶¹ *Ibidem*, p. 82.

⁶² *Ibidem*, p. 90.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 92-93.

Unele aspecte privind situația grea a episcopiei de la Bacău sunt redată în scrisoarea din 2 iulie 1674 adresată din Baia, către cardinalii Propagandei, și în care se preciza că totul la Bacău este devastat⁶⁶.

Aceeași situație grea este redată în scrisorile către cardinalii Congregației din 26 februarie 1675, 5 martie 1680, 14 august 1680, 10 iulie 1682⁶⁷

Interesante sunt și memoriile observantului bulgar Vlas Koičević, relatate în vizita sa apostolică întreprinsă la 1661 în Moldova, în care arată că “aici la Bacău sunt două biserici catolice, una de lemn Sf. Nicolae, în mijlocul orașului și care acum se află năruită cu totul, dar a rămas cimitirul până în ziua de azi... A doua biserică e Adormirea Sf. Marii ce ține de frații minoriți observanți și unde timp de mai mulți ani un oarecare părinte Baltazar, preot mirean, administra poporenilor prea sfintele taine, dar acum slujesc acolo părinții observanți căci nu este paroh”⁶⁸.

Mai reținem de la acest călător că în acest oraș sunt 326 de unguri, catolici, iar schismaticii (românii) au două biserici, una de lemn, alta de piatră⁶⁹ (datele sunt totuși confuze, pentru că în acea vreme existau 3 biserici: o mănăstire – biserica Precista și alte două: biserica Sf. Nicolae și biserica Sf. Ioan).

În relatarea sa asupra Tg. Trotuș, Vlas Koičević menționa la 7 iunie 1661 că “este bine primit în acest oraș, de sărbătoarea Sf. Apostoli Petru și Pavel. Au o biserică mare de piatră bine învelită cu șindrilă, un cimitir împrejmuit cu pari, o casă parohială în afară de cimitir, 3 altare, n-au preot. Ungurii catolici au mai rămas... puțini... 121 de suflete”. Mai releva că există 2 biserici schismatice de lemn⁷⁰ Unele din aceste afirmații nu corespund adevărului, pentru că alți călători menționau o biserică de piatră a românilor, pe care cercetările arheologice au documentat-o în zona veche a orașului, la locul “Țama Nouă”⁷¹

Sunt vremuri grele în această epocă (sfârșitul secolului al XVII-lea) prezentate de călători veniți în Moldova și care relatau despre permanenta invazie a tătarilor, turcilor, ungarilor, nemților, a deselor schimbări de domnie și nu în ultimul rând de foametea existentă și ciurma care s-a abătut, în aceste vremuri, asupra țării⁷².

Desele schimbări de episcopi la Bacău, interesele existente între diferiți pretendenți, au generat o situație grea pentru această zonă a Moldovei, reflectată în situația social-economică a oamenilor cu confesiuni religioase diferite și care în cele din urmă, pe baza situației politice existente în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (conflicte armate între diferite state și care s-au întreprins pe teritoriul Moldovei), au avut consecințe negative asupra populației majoritare românești, dar și a altor etnii.

Un alt aspect, relevat de călătorii străini ce au trecut prin Moldova în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, e acela al situației naturale și economice a țării și care a avut consecințe

⁶⁵ *Ibidem*, p. 94.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 101.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 102-107.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 136-139.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 139.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Alexandru Artimon, *Biserica și necropola medievală de la Tg. Trotuș (Jud. Bacău). Considerații finale*, în *Carpica*, XXVIII, 1999, p. 109-120.

⁷² *Călători...*, VI, p. 142.

negative asupra populației. Ele sunt în măsură să ne ofere o imagine asupra situației materiale a oamenilor, reflectată și în cadrul cercetărilor arheologice⁷³

În acest sens merită să relevăm scrisoarea din **20 iulie 1670 din Bacău**, întocmită de către **Petru Parcevič**, Arhiepiscop de Marcianopol și Vicar Apostolic în Moldova, către Cardinalii Propagandei, în care arăta că “în Moldova este o grozavă revărsare a apelor de trei luni de zile, din cauza deselor averse și a ploilor neconținute ziua și noaptea ce distrug toate semănăturile de grâu din cel mai bun, de orz, ovăz și mei și de orice fel ar fi, căci stau în ape și, atacate de prea multă umezeală, nu se pot coace și nici nu fac boabe. De asemenea și iarba și plantele ierboase din fânețe, sau nu pot să crească de frig și de apă, sau dacă cresc, nu pot fi cosite, căci niciodată soarele nu se încălzește și nu uscă pământul și totodată pentru că râurile, ieșind din albiile lor, au inundat toate câmpiile și au luat cu sine împreună cu pământul și ierburile și plantele cu pământ cu tot și le-au amestecat cu nisip. De asemenea, lucru de mirare, în teritoriul Bacăului, la vreo zi de drum (de Bacău), a fost așa mare mulțime de șoareci, încât nu numai că au strâns toate cele din grădinile de zarzavat cu mare pagubă, dar cățărându-se în pomi, au dat iama în poame istovindu-le cu desăvârșire, ba chiar și pomii pe care i-au distrus cu totul, rozând cu dinții ramurile lor, ceea ce e și mai rău, au stins și mistuit și grâul de pe câmp și orzul și ovăsul și altele asemenea. Locuitorii înspăimântați de această nenorocire prezic că va fi foamete și ciumă...⁷⁴

Este de remarcat faptul că sunt unele aspecte întreprinse de autoritățile ecleziastice catolice care au scandalizat autoritatea centrală prin faptul că s-au amestecat în treburile țării, prin măsuri autoritare, așa cum s-a întâmplat în 1671, când un misionar și paroh din Săbăoani a fost ciomăgit, legat și pus în butuci și lanțuri și care l-a enervat pe Domn, întrebând cu a cui autoritate s-a făcut acest lucru?⁷⁵

La fel de interesant e faptul, că din ordinul sultanului, domnii Moldovei și Țării Românești s-au îndreptat cu oștile lor, tot în 1671, spre hotarele Poloniei pentru a opri pe tătari să intre în țară și să o prade. “Au trecut prin **Bacău** câteva unități de români amestecați cu turci, care pradă mai rău ca tătarii. Nu există nici o credință și nici o pietate la bărbații care urmează oastea. Orașenii și dregătorii domnului au cantonat în reședința noastră (**Bacău**) doisprezece soldați pentru o zi și o noapte (ne-au făcut mare pagubă, au furat și au mâncat totul. Mult mai rău au făcut alții în târg, bieților târgoveți)”⁷⁶

O situație grea o avea la **7 martie 1671 biserica eoisicopală din Bacău**. În acest scop se releva de către Petru Parcevič că “...Biserica din Bacău, reședința episcopilor și matca tuturor bisericilor celelalte, se va năru cu totul în curând de bătrânețe și de ploile fără încetare, și odată cu ea se va sfârși totul: și episcop și preoții și chiar înșiși popovenii...”⁷⁷

Previziunile misionarului **Petru Parcevič** s-au adevărat la 1676, prin mărturiile unui martor ocular, **Giovanni Battista Bărcuță** care menționa următoarele: “La intrarea mea în slujbă (preot, Bărcuță) am găsit biserica din Bacău, departe numai vreo cincizeci de pași de Bistrița... m-am străduit a repara biserica amenințată cu prăbușirea, dar în zădar am vorbit cu

⁷³ *Ibidem*, p. 172-177.; vezi și Al. Artimon, *Civilizația medievală...*, p. 89-92.

⁷⁴ *Călători...*, VII, p. 172.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 174.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 175-176.

actualul Principe Demetriu Cantacuzino care a dat poruncă ca orașul Bacău și satele învecinate să ajute la reparare, dar apoi nu s-au dat urmare poruncii. Mai târziu, am făcut să iasă la lucru orașul și satele din împrejurimi, dar după ce făcusem și sfârșisem zăgazul pentru abaterea apei, veni o ploaie care ținu neîntrerupt o săptămână și într-aceea surpându-se pământul de furia râului... biserica se năruì cu mult zgomot, împotriva tuturor așteptărilor noastre ca una care, oricum, nu era tocmai lângă apă, năpraznic, în ziua Sf. Matei, deci **21 septembrie a anului 1676** pe la prânz, crăpând bolta, am alergat de am scos Sf. Taină care era acolo. Desprinzându-se bucăți mari de piatră, biserica se desfăcu în două, parte căzu în râu și parte rămase pe mal”⁷⁸.

Minoritul conventual **Francesco-Maria Spera**, care a slujit ca misionar în Moldova în anii 1644-1652, releva în scrierile sale starea provinciilor celor două Valahii înfățișată la **23 mai 1670**. El se referea și la Trotuș, unde era acolo un misionar. I se dau cincisprezece lei pe an și o măsură de grâu, cât o jumătate de banișă de a noastră de fiecare casă. Sunt acolo peste 400 de suflete⁷⁹.

În privința Bacăului Francesco-Maria Spera arăta că aici este reședința episcopului care număra **500 de suflete**; acum au fugit mulți, din care pricină biserica nu are nimic. Mănăstirea unde stă episcopul avea o moară refăcută de misionari, are boi, vaci, stupi, 25 de oi. Acolo stă un misionar⁸⁰.

Un misionar călător prin Moldova veacului al XVII-lea a fost **Giovanni-Battista del Monte Santa Maria**, născut în Italia la 1630 și care a murit la București în 1689 în vârstă de 59 ani⁸¹.

Într-o notă privind bisericile, bunurile și locuitorii catolici din Moldova, întocmită în luna **noiembrie 1670**, acest misionar releva că “printre alte centre din țară exista orașul Trotuș (**Tatarus, Citta**), ce avea o biserică de piatră cu un singur altar; are odăjdii nu prea bune și vechi, are o cruce și un potir de argint, are o vie și alte pământuri cultivabile și locuitorii din acest oraș gospodăresc zisele biserici; acolo sunt **19 case de catolici** și eu, fratele **Giovanni Battista del Monte**, am slujit în acest loc timp de 4 ani, acum se află un preot de mir pe care l-a sfințit monseniorul Rudzinski, episcopul de Bacău...”⁸².

Același Giovanni Battista menționa la 1670 și “**orașul Bacău, reședință episcopală**, în care biserica este clădită din zid, cu trei altare, dar se slujește numai în unul și la vremea respectivă este ruinată, nu are tavan, nici podea; are odăjdii de toate culorile dar vechi și rupte, avea două potire și o cruce de argint...”⁸³.

La fel el menționa că “în susnumita provincie a Moldovei, biserica catedrală se află în orașul Bacău, unde e și reședința episcopului actual (1670). Episcopul acestei provincii sau a orașului Bacău este prearespectabilul misionar **Ștefan Atanasie Rudzinski**, de națiune polon, din ordinul minoriților observanți ai Sf. Francisc. Dar acum nu rezidă în această episcopie (1670), ci se află acolo vicarul apostolic care este monseniorul **Petru Parcevič**, arhiepiscop de Marcianopol, care rezidă în prezent în episcopie de Bacău”⁸⁴.

⁷⁸ *Revista catolică*, Anul I, 1912, nr. 4, p. 579-580.

⁷⁹ *Călători...*, VII, p. 201-207.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 208.

⁸¹ *Ibidem*, p. 210-211.

⁸² *Ibidem*, p. 219.

⁸³ *Ibidem*, p. 219-220.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 224.

Mai releva faptul că venitul episcopiei provine din vin, grâu, o moară cu trei roți, un sat cu 40 de case de țărani supuși (e vorba de Trebiș), boi, vaci, porci, oi, albine ce se ia de la populația catolică din zonă⁸⁵.

Interesant e faptul că acest misionar arată că "locuința episcopală este de lemn și acoperită cu paie, dar este destul de comodă pentru episcop..."⁸⁶. Cercetările arheologice au depistat zona respectivă și au scos la lumină vestigii interesante din această vreme istorică. Ne referim la urme de construcții, la beciurile unor locuințe etc. Datorită rezolvării unor probleme urgente edilitar-gospodărești (de ridicare a unor blocuri) nu am avut posibilitatea cercetării sistematice a acestor construcții.

În orice caz pe baza materialului arheologic recuperat (fragmente ceramice) și a unor investigații anterioare (anul 1975) în zona în care se afla Episcopia catolică (actualul bloc Lucrețiu Pătrășcanu și zona adiacentă), am ajuns la concluzia că aici se afla întregul ansamblu monumental catolic din veacurile XIV-XVII⁸⁷.

Date mai puțin precise și neconcludente avem de la minoritul conventual **Angelini din Campi**, venit în Moldova în **1663**, și care, într-un raport adresat din Iași, la **12 iunie 1682**, Congregației de Propaganda Fide, relevă starea "nenorocită a bisericii noastre (de la Bacău) și a populației catolice"⁸⁸. Tot în această vreme, el arăta că la "Trotuș exista o biserică de piatră cu un clopot. Erau 16 case de catolici, iar acum sunt doar trei, ceilalți catolici fiind fugiți în Transilvania și în alte părți"⁸⁹.

Tot Angelini din Campi menționa la 1682 că la Bacău "monsieurul episcop e fără biserică și fără casă. Dar există acolo un început oarecare ce nu a fost dus la capăt din cauza fugii țăranilor dependenți ai episcopiei: se slujește liturgia într-o capelă de lemn, fostă mai înainte bucătărie, rămasă după prăpădul pricinuit de rău (e vorba de râul Negel care a distrus biserica la 1676). Episcopul șade într-o casă a unor mireni și mai adesea locuiește în păduri, din cauza vexațiunilor zilnice din partea turcilor, care îmi dau motiv să cred că ei sunt în stare de orice ticăloșie..."⁹⁰.

Din scrisoarea adresată Congregației la **30 mai 1685** de către **Angelini din Campi** avem dovada luptei întreprinse pentru conducerea episcopiei catolice de la Bacău, a condițiilor precare din acea vreme datorată invaziilor unor trupe străine (turcești, poloneze, tătarăști) care au avut repercursiuni asupra orașului și implicit a oamenilor din această zonă⁹¹.

Iacob Dluski, episcop catolic de Bacău, ce aparținea Ordinului minorităților conventuali, numit la **22 decembrie 1681** la recomandarea regelui Poloniei (Ioan Sobieski), sosește în oraș la **1682**, iar de aici, la **26 noiembrie 1682** trimite un raport despre situația din Moldova Propagandei Congregației.

În acest raport el arăta că "a venit în Moldova pe **8 noiembrie 1682** și că a trecut prin șase localități în care se găsesc biserici catolice și că la **23 noiembrie** a luat în primire

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Vezi Al. Artimon, *Contribuții...*, p. 23; idem, *Considerații...*, p. 72; idem, *Civilizația medievală...*, p. 83-84.

⁸⁸ *Călători...*, VII, p. 336.

⁸⁹ Ibidem, p. 338.

⁹⁰ Ibidem, p. 339.

⁹¹ Ibidem, p. 341.

biserica episcopală din Bacău, aflată ruinată de apele râului (Negel-Bistrița), împreună cu locuința. Datorită acestui fapt, slujba religioasă se face într-o mizerabilă cocioabă de lemn care slujea înaintea de bucătărie, iar locuința proprie se închiriaza de la un orașean”. Mai releva că “viața aici e foarte grea, deoarece nu se găsește nici grâu, nici vin, nici oameni, nici vite, din cauza deselor treceri ale turcilor”⁹².

Același Dluski arăta la 19 iulie 1683 din Iași, într-o scrisoare către Cardinalul Protector al Poloniei că “acum știu cu adevărat ce înseamnă să fii episcop al Moldovei, unde credință este puțină, afaceri sunt multe, primejdii nenumărate, necazuri nesfârșite. Sunt patru localități în care preoții pot avea condiții de trai și anume: Cotnari, Iași, Galați și Baia. Mai sunt încă cinci unde vor fi condiții de trai când se va întoarce lumea acasă, anume: Bacău, Trotuș, Huși, Bârlad”⁹³.

Din aprecierile acestui misionar se adeverește lupta pentru putere în acaparea episcopiei catolice din Bacău și intereselor divergente ale diferiților misionari catolici în propagarea credinței lor⁹⁴.

Un alt călător străin ce a poposit prin orașele din sud-vestul Moldovei a fost călugărul conventual Giovanni Batista Volponi din Fiorentino ce întreprinde o vizită în vestul Moldovei, în ianuarie 1693 la Bacău, Fărăoani, Trebeș, Trotuș etc. Îndeplinind funcția de prefect el se preocupă de reorganizarea misionarilor din centrele Moldovei, cu deosebire cele din Bacău și Trotuș⁹⁵. El nu ne oferă alte date concrete despre orașele din sud-vestul Moldovei, decât la modul general și greutățile prin care treceau locuitorii din Moldova, datorită luptelor ce se dădeau pe teritoriul țării între poloni, tătari și turci.

Într-o notă anonimă datorată misionarului Vito Piluzzi, la 1687 se releva faptul că “Provincia Moldova este aproape distrusă. Cotnarii, Baia, Târgu Frumos, Târgu Siret, Suceava, Romanul, Bacăul, Bârladul, Ștefănești, Huși, Vasluiul, toate aceste orașe sunt părăsite, oamenii sunt fugiți în Polonia și Transilvania; doar la Iași, la Fărăoani, la Trotuș și la Galați au mai rămas puțini catolici, și când se va face pace și nu se va mai plăti tribut timp de trei ani, nu numai că se vor întoarce cei fugiți, dar vor mai veni încă să locuiască aici mulți locuitori din Transilvania, pentru că Țara este mănoasă și îmbelșugată în toate celea”⁹⁶. Toate aceste relatări, poate cu unele exagerări, demonstrează în esență și pe baza altor izvoare scrise și arheologice situația grea în care se afla Moldova la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Minoritul conventual Francesco Antonio Renzi, venit ca misionar în Moldova, în 1679, a trecut și prin orașul Bacău. Într-un raport întocmit din Iași, la 19 februarie 1691, către Propaganda Fide, arată că “la Bacău sunt douăsprezece familii de catolici în oraș și cam treizeci de familii în jurul orașului, locuind la vii. Este o biserică de lemn, mai e și acum un preot acolo. La acea biserică se duc și câteva familii de catolici care locuiesc la Trebiș, sat al episcopiei catolice”⁹⁷.

⁹² *Ibidem*, p. 375.

⁹³ *Ibidem*; autorul omite numele unei localități.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 376-378.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 386-389.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 438.

⁹⁷ *Ibidem*, VIII, București, p. 117.

Același călător arăta că “la **Trotuș** există o biserică de piatră, un clopot și sunt cam treizeci de case de catolici; acolo este un dascăl (Maestro dela Chiesa în loc de preot)”⁹⁸.

Relevante pentru situația zonei de care ne ocupăm sunt și informațiile oferite de conventualul italian **Antonio Giorgini**, misionar al Congregației de Propaganda Fide, în care arată că Domnul Moldovei are la **Trotuș** 38 de seimeni pedestri. Aceste informații Giorgini le dă din **Trotuș**, stabilindu-se în acest oraș, și le scrie la 26 februarie 1689⁹⁹

Într-o descriere a **Moldovei la 1699** se menționa că «românii de aici fac mult negoț cu Transilvania. De aici treci în Moldova peste munții numiți “Pogan Haras” și de acolo ajungi la **Trotuș** unde este o vamă și un drum strâmt. Orașele și satele din Moldova sunt puține înconjurate cu ziduri sau întărite sau marea lor majoritate n-au nici un fel de întărituri». Între centrele enumerate în această descriere a **Moldovei** apare și **Trotușul** (numit în text **Totrör**)¹⁰⁰

Din datele obținute prin studierea izvoarelor scrise, aceștia sunt călătorii care au trecut prin orașele din sud-vestul Moldovei și anume: Bacău, Tg. Trotuș și Adjud, în secolele XV-XVII.

Ei descriu date interesante despre locuitorii acestor meleaguri, obiceiurile, credințele lor, monumentele (biserici și alte construcții), războaiele purtate pe teritoriul Moldovei în aceste vremuri (sec. XV-XVII), starea materială și frumusețile naturii. Aceste informații trebuie interpretate cu atenție și coroborate și cu alte izvoare, în primul rând cele arheologice.

În concluzie, merită să relevăm că aceste informații oferite de acești călători sunt necesare pentru cunoașterea mai în profunzime a zonei de sud-vest a Moldovei, cu deosebită atenție asupra orașelor Bacău, Tg. Trotuș și Adjud, în perioada secolelor XV-XVII.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 118.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 86-90.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 635-636.

Voyageurs étrangères sur les villes de sud-ouest de la Moldavie (XVe-XVIIe siècles) Résumé

Dans cette étude l'auteur se rapporte aux voyageurs étrangers qui se sont arrêtés dans les villes de Bacău, de Tg. Trotuș et d' Adjud pendant XVe-XVIIe siècles.

Les investigations historiques faites dans les archives, les bibliothèques, mais surtout telles archéologiques, on a permis à la conclusion qu'elles sont fondées dans la deuxième moitié du XIVe siècles et pendant du règne du voïevode Petru I Mușat (1375-1391) elles étaient au milieu du processus d'urbanisation, mais la ville d'Adjud a connu une ascension remarquable vers l'urbanisation au début du XVe siècle, pendant le règne du voïevode Alexandre le Bon (1400-1432).

En tout cas, il doit mentionner que la première attestation documentaire certaine des villes de Bacău et de Tg. Trotuș, parait dans l'acte émis du voïevode Alexandre le Bon à 6 octobre 1408. Il s'agit du privilège comercial accordé aux commerçants de Lwow, qui venait en Moldavie avec les marchandises vers la Valachie et la Transylvanie et devaient payer la douane dans les villes de Bacău et de Tg. Trotuș. Pour la ville d'Adjud nous avons la première attestation documentaire dans l'acte émis par le voïevode Iliăș, le 9 avril 1433, qui accorde un privilège commercial pour les Saxons de Sept Sièges de la Transylvanie.

Données intéressantes sur les villes du sud-ouest de la Moldavie (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud) il y a dans les chroniques des voyageurs étrangers qui sont arrivés dans ces centres urbains pendant les XVe-XVIIe siècles.

En conclusion, il faut relever que ces informations offertes par les voyageurs nécessaires pour la connaissance plus aprofundie de la zone du sud-ouest de la Moldavie, avec une attention particulière pour les villes de Bacău, de Tg. Trotuș et d'Adjud, dans la période des XVe-XVIIe siècles.